

QORAQALPOQ XALQ DOSTONLARining SAHNADA JONLANISHI VA YOSHLAR ONGIGA TA'SIRI

Hayitboyeva Oltinoy Rashid qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qoraqalpoq xalq dostonlarini sahnada jonlantirishning madaniy va pedagogik ahamiyati o'rganilgan. Tadqiqot doirasida dostonlarning sahna san'ati orqali yoshlar ongiga ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, dostonlarni teatr orqali taqdim etish metodlari va ularning yoshlar shaxsiyati rivojiga ijobiy ta'sirlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Qoraqalpoq dostonlari, sahna san'ati, yoshlar ongiga ta'sir, madaniy meros, dramatik ijro.

Аннотация: В данной статье исследуется культурное и педагогическое значение возрождения каракалпакских народных эпосов на сцене. В исследовании анализируется социальное, моральное и духовное воздействие эпосов на умы молодежи посредством исполнительского искусства. Также рассматриваются методы представления эпосов в театре и их положительное влияние на развитие личности молодежи.

Ключевые слова: каракалпакские эпосы, исполнительское искусство, воздействие на умы молодежи, культурное наследие, драматическое представление.

Abstract: This article studies the cultural and pedagogical significance of reviving Karakalpak folk epics on stage. The study analyzes the social, moral and spiritual impact of epics on the minds of young people through the performing arts. Also, the methods of presenting epics through theater and their positive impact on the development of the personality of young people are considered.

Keywords: Karakalpak epics, performing arts, impact on the minds of young people, cultural heritage, dramatic performance.

KIRISH

Qoraqalpoq xalq dostonlari – xalqning tarixiy va madaniy merosini ifodalovchi noyob adabiy va og'zaki ijod namunalari. Ular nafaqat qahramonlik va tarixiy voqealarni hikoya qiladi, balki insoniy qadriyatlarni, axloqiy va ma'naviy me'yorlarni yosh avlod ongiga singdirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi [1]. Milliy dostonlar orqali yoshlar o'z tarixiy ildizlarini anglab, milliy o'zlikni shakllantiradi, shuningdek, ma'naviy va axloqiy jihatdan rivojlanadi. Shu sababli dostonlarni o'rganish va ularni pedagogik jarayonga tadbiq etish bugungi kunda katta ahamiyat kasb etmoqda.

Dostonlarning sahnada jonlanishi ularni yoshlar ongiga yanada yaqinlashtirish imkonini beradi. Sahnada ijro etilgan doston qahramonlarining obrazlari va voqealar rivoji tomoshabinlarda hissiy uyg'unlik yaratadi, ular doston mazmunini nafaqat eshitadi, balki ko'rib, his qilishi mumkin bo'ladi [2]. Shu bilan birga, sahnalashtirish

metodikasi yoshlarning ijodiy fikrlashini, nutq madaniyatini va estetik didini rivojlantirishga xizmat qiladi. Dostonlarni teatr shaklida taqdim etish yoshlarning e'tiborini jalb qiladi, ularni milliy qadriyatlar bilan tanishtiradi va tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi.

Qoraqalpoq dostonlari asosan qahramonlik, adolat, mehr-shafqat va insoniy qadriyatlar kabi motivlarni o'z ichiga oladi. Masalan, "Alpamis" va "Ayta" dostonlaridagi qahramonlar obrazlari yoshlar uchun ijtimoiy va axloqiy namuna bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli dostonlarni sahnada jonlantirish nafaqat ularning adabiy qadriyatini saqlash, balki yoshlar tarbiyasida pedagogik vosita sifatida qo'llash imkonini beradi. Dostonlarni sahnalashtirish jarayonida monologlar, dialoglar, musiqa, raqs va vizual dekoratsiyalardan foydalanish tomoshabinning doston mazmunini yanada chuqurroq anglashiga yordam beradi.

Bugungi kunda maktablar, madaniyat markazlari va teatr studiyalarida Qoraqalpoq dostonlarini sahnada jonlantirish orqali yoshlar ma'naviy va estetik rivojlanishiga erishilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sahnalashtirilgan dostonlar yoshlarning milliy o'zlikni anglashida, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni qabul qilishida muhim rol o'ynaydi. Shu bois, Qoraqalpoq xalq dostonlarini sahnada jonlantirish – bu nafaqat madaniy merosni asrash, balki yoshlarni tarbiyalashning samarali vositasidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Qoraqalpoq xalq dostonlari va ularni sahnada jonlantirish masalasi bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar mamlakatimizda va xalqaro adabiyotshunoslikda keng o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dostonlar nafaqat og'zaki ijod namunasi, balki yoshlar tarbiyasida pedagogik vosita sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Karimov I.A. (2015) o'z asarida O'zbek xalq dostonlarining tarixiy va madaniy ahamiyatini tahlil qiladi [1]. Muallif dostonlarni milliy o'zlikni shakllantirish va yoshlar ongini ma'naviy boyitish vositasi sifatida qaraydi. Shuningdek, u dostonlarni sahnalashtirish jarayonida pedagogik yondashuvning zarurligini ta'kidlaydi, chunki sahnalashtirilgan doston yoshlar hissiyotini uyg'otadi va ularning estetik didini rivojlantiradi.

Sobirov T. (2021) esa Qoraqalpoq dostonlarini sahnada jonlantirish metodikasi masalasini chuqur o'rganadi [2]. Muallif sahnalashtirish jarayonida monolog, dialog, musiqa va raqsiy elementlardan foydalanishning yoshlar ongiga ijobiy ta'sirini tahlil qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sahna san'ati orqali dostonlarni jonlantirish yoshlarning ijtimoiy, axloqiy va estetik qadriyatlarni o'zlashtirishini tezlashtiradi. Rustamov B. (2020) o'z asarida yoshlar tarbiyasida teatr va sahnalashtirilgan ijroning rolini tahlil qiladi[3].

Muallif sahnada ijro etilgan dostonlar yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini, nutq madaniyatini va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, shuningdek, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish va madaniy ongni oshirish imkoniyatlarini ta'kidlaydi.

Islomov D. (2018) milliy dostonlarning zamonaviy teatr shaklida ijrosini o'rganib, yoshlar ongiga ta'sirini tahlil qiladi [4]. Muallif dostonlarni sahnalashtirish orqali nafaqat ma'naviy tarbiya berish, balki ularni estetik va hissiy jihatdan boyitish mumkinligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sahnada jonlantirilgan dostonlar yoshlar e'tiborini jalb qiladi va ularning milliy merosga qiziqishini oshiradi. Abdullayev J. (2019) milliy adabiyot va pedagogik jihatlarni o'rganib, dostonlarni maktab darslarida va madaniyat markazlarida sahnada ijro etishning samarali usullarini tavsiya qiladi [5]. Muallif sahnalashtirish orqali yoshlarning axloqiy, ijtimoiy va estetik rivojlanishini ta'kidlaydi va metodik tavsiyalar beradi.

Shu bilan, mazkur adabiyotlar tahlili Qoraqalpoq xalq dostonlarini sahnada jonlantirishning yoshlar tarbiyasida samarali pedagogik vosita ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Shu sababli, ushbu mavzuda amaliy tadqiqotlar va metodik tavsiyalarni ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

Dostonlarni sahnada jonlantirish jarayoni o'ziga xos metodik yondashuvni talab qiladi. Sahnada dostonlarni ijro etishda bir nechta asosiy elementlar mavjud: monologlar va dialoglar, musiqa va raqsiy qo'shimchalar, vizual dekoratsiyalar va liboslar. Monolog va dialoglar qahramonlar ichki dunyosini ochib beradi, voqealarni jonli tarzda tomoshabinga yetkazadi. Shu bilan birga, musiqa va raqs sahnaga ritmik va estetik ohang beradi, yoshlar e'tiborini jalb qiladi va hissiy ta'sirni kuchaytiradi.[2].

Vizual dekoratsiyalar va milliy liboslar doston mazmunini yanada jonli qiladi va tomoshabinning voqelikni tasavvur qilish qobiliyatini oshiradi. Masalan, "Alpamis" dostonini sahnalashtirish jarayonida qahramonlarning liboslari, qurollari va sahna bezaklari voqelikni sezilarli darajada jonlantiradi. Shu bilan birga, sahnalashtirish jarayoni yoshlar ijodiy fikrlashini rag'batlantiradi, ular sahna elementlarini o'z fikrlari bilan to'ldirish imkoniga ega bo'ladi.

Sahnalashtirilgan dostonlar yoshlarning milliy madaniyatga qiziqishini oshiradi. Tomoshabinlar doston qahramonlariga o'zini solishtirib, milliy qadriyatlarni qabul qiladi va tarixiy merosga qiziqadi. Shu bilan birga, dostonlar yoshlar ongida milliy identifikatsiyani mustahkamlashga yordam beradi.

Sahnada dostonlarni jonlantirish yoshlarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Monolog va dialoglar orqali nutq madaniyati oshadi, sahnada hamkorlik qilish qobiliyati shakllanadi. Tadbirlar yoshlarning tasavvurini kengaytiradi va sahnada ijro etish orqali o'zini ifoda etish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Sahnalashtirish jarayonida yoshlar guruhda ishlash, javobgarlikni his qilish va birgalikda natija yaratish ko'nikmalarini o'zlashtiradi. Bu esa ularni jamiyatga moslashuvchan va faol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.

Urganch shahridagi teatr studiyalari va maktab to'garaklarida Qoraqalpoq dostonlarini sahnalashtirish orqali olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki:

- Dostonlarni sahnalashtirish yoshlarning ma'naviy rivojlanishini oshiradi.
- Tomoshabinlar o'zlarida axloqiy va estetik qadriyatlarni his qiladi.

- Sahnada jonlantirilgan dostonlar yoshlarning tarixiy ongini mustahkamlaydi.
- Ijodiy fikrlash va nutq madaniyati rivojlanadi.

Bu natijalar sahnalashtirilgan dostonlarning pedagogik va ma'naviy ta'sirini tasdiqlaydi va ularni maktablar va madaniyat markazlarida tizimli ravishda qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

Mazkur ilmiy maqola doirasida Qoraqalpoq xalq dostonlarini sahnada jonlantirishning yoshlar ongiga ta'siri o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dostonlarni sahnada ijro etish nafaqat milliy adabiyot va madaniy merosni saqlash, balki yoshlarning ma'naviy, axloqiy va estetik rivojlanishida samarali pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi.

Sahnada jonlantirilgan dostonlar yoshlarning hissiy va ijtimoiy ongini uyg'otadi, qahramonlarning jasorat, adolat va fidoyilik kabi xislatlarini ularning hayot tajribasiga solishtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, sahnalashtirish jarayoni yoshlarning nutq madaniyati, ijodiy fikrlash qobiliyati va guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. O'zbek xalq dostonlari tarixi. – Toshkent: Fan, 2015.
2. Sobirov T. Qoraqalpoq dostonlarini sahnada jonlantirish metodikasi. – Nukus: Madaniyat markazi, 2021.
3. Rustamov B. Teatr va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
4. Islomov D. Milliy dostonlarning zamonaviy teatr shaklida ijrosi. – Nukus: Qoraqalpoq universiteti, 2018.
5. Abdullayev J. Milliy adabiyot va pedagogika. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.